

АНОТАЦІЯ

Лєсніченко Н.П. Гендерні особливості тілесного локусу контролю в юнацькому віці. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, 2021.

У роботі представлено аналіз науково-теоретичних концепцій і підходів до вивчення проблеми тілесного локусу контролю особистості юнацького віку, визначено та описано її гендерні особливості, психологічну типологію та регулятивні чинники розвитку. Визначено наукову новизну та теоретичну значущість наукової праці, які полягають у тому, що:

Визначено наукову новизну та теоретичну значущість наукової праці, які полягають у тому, що:

Вперше концептуалізовано та операціоналізовано поняття тілесного локусу контролю та визначено його регулятивні предиктори;

Вперше виявлено типологічні особливості тілесного локусу контролю, що відбивають різне співвідношення параметрів інтернальності у сфері здоров'я та хвороби, краси та зовнішності, харчової поведінки, сексу і фізичної активності та спорту.

Вперше виявлено особливості розвитку тілесного локусу контролю у жінок та чоловіків в залежності від міри їх фізичної активності та включеності у спортивну діяльність, тютюнової поведінки, ставлення до здоров'я та специфіки майбутньої професійної діяльності;

розширено уявлення про:

тілесність чоловіків та жінок через встановлення зв'язку тілесного локусу контролю із гендерною ідентичністю, статоворольовим симптомокомплексом та локусом контролю особистості;

психоемоційні стани особистості в умовах пандемії COVID 19 в залежності від особливостей тілесного локусу контролю;

ресурсний потенціал життєстійкості, оптимізму та адаптивних копінгів

як чинників розвитку тілесної інтернальності особистості юнацького віку;

дістали подальшого розвитку:

засоби психодіагностики регулятивної сфери тілесності особистості;

засоби розвитку тілесного Я осіб юнацького віку.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що створений комплекс діагностики тілесного Я може бути використаний психологами в психодіагностичній роботі та консультуванні з питань підтримки та збереження психологічного та соматичного здоров'я. Розроблена програма психологічного супроводу розвитку тілесної інтернальності може бути використана в процесі формування тілесного Я юнаків та дівчат. Результати дослідження можуть бути використані в ході професійної підготовки та підвищення професійного рівня практичних психологів при викладанні навчальних курсів «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Психодіагностика», «Основи психологічного тренінгу», «Основи психосоматики».

У ході констатувального експерименту досліджено гендерні особливості тілесної інтернальності юнаків та юнок. Визначено, що тілесна інтернальність, особливо у сфері краси та зовнішності, властива більшою мірою студентам жіночої статі, хоча гендерні особливості особистості (зокрема провідна модель статево рольової сфери особистості) має більшу значущість у мірі розвитку показників тілесного локусу контролю, ніж фактор статі. Досліджувані з континуально-альтернативною моделлю структурної організації статево рольової сфери особистості (виражена фемінінність на тлі низької маскулінності у жінок та виражена маскулінність на тлі низької фемінінності у чоловіків) мають вищі показники тілесної інтернальності, причому зазначена тенденція є більш вираженою у чоловіків.

Визначено, що тип локусу контролю як самостійний особистісно-регулятивний фактор є малозначущим у рівні розвитку показників тілесного локусу контролю. Встановлено, що виражена інтернальність у жінок юнацького віку взаємообумовлена із високою тілесною інтернальністю у

сфері харчової поведінки та фізичної активності та спорту. Ситуативний тип локусу контролю на тлі дифузної гендерної ідентичності передбачає тілесну екстернальність у сфері фізичної активності та спорту. Виражена інтернальність на тлі континуально-альтернативної моделі статево рольової сфери особистості пов'язана із високою інтернальністю у сфері краси та зовнішності та фізичної активності і спорту. Екстернальний суб'єктивний контроль передбачає високу екстернальність у сфері здоров'я та хвороби, харчування та фізичної активності незалежно від статі досліджуваних, а у сфері краси та зовнішності – у чоловіків.

Показано, що існує п'ять типів тілесного локусу контролю – інтернальний, екстернальний у сфері краси та сексу, помірно-інтернальний, помірно-екстернальний та екстернальний. Існує гендерно-обумовлена специфіка типів тілесного локусу контролю – інтернальний тип більш розповсюджений серед жінок з андрогенною моделлю статево рольового симптомокомплексу та серед чоловіків з континуально-альтернативною моделлю. Доведено ресурсний потенціал інтернального тілесного локусу контролю у ситуації переживання стресу через пандемію COVID-19. Так, в осіб з інтернальним та помірно-інтернальним типом тілесного локусу контролю виявлено найнижчий рівень прояву демобілізаційних психоемоційних станів, натомість більша тілесна екстернальність передбачає вищу міру прояву станів безнадії, гніву, образи, пригніченості, роздратованості, тривоги, печалі, смутку та неспокою.

Доведено існування гендерної специфіки тілесного Я у юнаків та юнок в залежності від типу тілесного локусу контролю. Виявлено найвищі показники тілесної обізнаності та суб'єктності в осіб з інтернальним типом тілесного локусу контролю та показників метафоричності, каузальності, діалогічності – в осіб з помірно-інтернальним типом локусу контролю. У чоловіків інтернальний тип тілесного локусу контролю передбачає найвищий рівень розвитку обізнаності у тілесній сфері. Виражена інтернальність у структурі типологічних профілів тілесного локусу контролю

пов'язана із бережливим та розвивальним ставленням до тіла, а екстернальність – із контрольованим та відчуженим. Дифузний та андрогінний типи гендерної ідентичності за умови екстернального типу тілесного локусу контролю передбачають найвищий рівень відчуженого ставлення до власного тіла. У юнок ставлення до частин тіла є більш узгодженими, образ тіла є більш цілісним, окреме місце у структурі посідає ставлення до грудей як значущої детермінанти краси жіночого тіла. У юнаків образ тіла та система ставлень до його частин є більш дифузною, окремим аспектом у структурі ставлень є ставлення до геніталій, що також є значущою детермінантою у тілесному Я чоловіків. Континуально-альтернативна модель статево рольового симптомокомплексу та помірні чи висока тілесна інтернальність виступають значущими чинниками позитивного ставлення до власного тіла як у жінок, так і у чоловіків.

Через застосування регресійного аналізу було визначено, що інтернальність у сфері здоров'я та хвороби позитивно обумовлена показниками внутрішнього спонукання та інтроєктованого регулювання здорового способу життя, задоволеності фізичних потреб, працею та навчанням, оптимізмом, допінгів прийняття відповідальності та планування розв'язання проблеми, включеності та прийняття ризику у життєстійкості, та негативно – показниками зовнішнього регулювання здорового способу життя. Інтернальність у сфері краси та зовнішності позитивно обумовлена ідентифікованим та зовнішнім регулюванням здорового способу життя, задоволеністю фізичних потреб, працею та навчанням, оптимізмом, прийняття відповідальності як копінгу, прийняттям ризику у життєстійкості. Інтернальність у сфері харчування позитивно обумовлена показниками інтроєктованого та зовнішнього регулювання здорового способу життя, задоволеності фізичних потреб, оптимізмом, самоконтролю як допінгу, прийняттям ризику у життєстійкості. Інтернальність у сфері сексу позитивно обумовлена показниками зовнішнього регулювання здорового способу життя, задоволеності фізичних потреб, емоційного благополуччя,

задоволеності духовних та психологічних потреб, прийняттям ризику та включеності життєстійкості, прийняттям відповідальності як копінгу. Інтернальність у сфері фізичної активності та спорту позитивно обумовлена показниками внутрішнього спонукання здорового способу життя, задоволеності фізичних та психологічних потреб, працею та навчання, емоційного благополуччя, оптимізму, самоконтролю та прийняття відповідальності як копінгів.

У дисертації наведено обґрунтування та структура програми розвитку тілесної інтернальності студентів. Розвивальна програма містить мотиваційний, основний та рефлексивний етапи. Програма розвитку виявилася ефективною, що доведено зростанням показників тілесної інтернальності студентів.

Ключові слова: тілесність, тілесне Я, психосоматична компетентність, вербалізація тілесного Я, тілесний локус контролю, ставлення до тіла і здоров'я, фізична активність, спорт, харчова поведінка, сексуальність, тютюнова залежність, гендерна ідентичність, статоворольовий симптомокомплекс, саморегуляція, життєстійкість, оптимізм, копінг-стратегії, психоемоційні стани в умовах пандемії COVID 19, розвивальна програма, типологічні профілі, юнацький вік, регулятивні предиктори.

SUMMARY

Lesnichenko N. Gender peculiarities of bodily locus of control in youth.
– **Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.**

Dissertation for the degree of a Doctor of Philosophy in Specialty 053 – Psychology. – H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, 2021.

The study presents an analysis of scientific and theoretical concepts and approaches to studying the problem of the bodily monitoring of the personality of the youth age, identified and described its gender features, psychological typology and regulatory factors of development. The scientific novelty and theoretical

significance of scientific work, which are the fact that:

At the first time:

the concept of a bodily control locus is conceptualized and operationalized and its regulatory predictors are determined;

the typological features of the bodily control, reflecting a different ratio of internality parameters in the field of health and illness, beauty and appearance, nutritional behavior, sex and physical activity and sports have been identified;

the features of the development of a bodily locus control in women and men depending on the degree of physical activity and inclusion in sports activities, tobacco behavior, the attitude to the health and specificity of future professional activities;

Expanded the idea of:

Bodily Self of men and women through the establishment of a bodily locus of control with gender, a sex-and-role symptom complex and a locus of control of personality;

Psychoemotional states of the personality in the conditions of Pandemic Covid 19, depending on the features of the bodily locus of control;

Resource potential of hardiness, optimism and adaptive copings as factors in the development of bodily locus of control of the youth age;

Subsequent development has been found:

means of psychodiagnostics of the regulatory sphere of personality;

means of the development of Bodily Self of youth age.

The practical significance of the dissertation is that the created complex of diagnostics of bodily Self can be used by psychologists in psycho-diagnostic work and counseling on issues of support and preservation of psychological and somatic health. The developed program of psychological support for the development of bodily internality can be used in the process of forming a bodily youth and girls. Research results can be used during the professional training and increase of professional level of practical psychologists in teaching the training courses "Age Psychology", "Pedagogical Psychology", "Psychodiagnostics", "Fundamentals of

Psychological Training", "Fundamentals of Psychosomatics".

During the stating experiment, gender features of the bodily internality of Youth are investigated. It is determined that bodily internality, especially in the field of beauty and appearance, is characterized to a greater extent of female students, although gender features of the individual (in particular, the leading model of the sex-and-role symptom complex of personality) has a larger significance to the development of the indicators of the bodily locus of control than the gender factor. Individuals with a continuous-alternative model of a structural organization of the state of the role of personality (expressed femininity against low masculinity in women and expressed masculinity against low femininity in men) have higher indicators of bodily locus of control, and this tendency is more pronounced in men. It is determined that the type of control locus as an independent personal-regulatory factor is omissive in the level of development of the indicators of the bodily locus of control. It has been established that the pronounced internality in young people's age is interacted with high physical internality in the field of nutritional behavior and physical activity and sports. Situational type of locus of control over the background of diffuse gender identity involves bodily externality in the field of physical activity and sports. The pronounced internality against the background of the continual-alternative model of the staffing of the personality is associated with high internalities in the field of beauty and appearance and physical activity and sports. External subjective control involves high externality in the field of works and illness, nutrition and physical activity, regardless of the gender studied, and in the field of beauty and appearance – in men.

It is shown that there are five types of a bodily locus of control - an interval, external beauty and sex, moderately-internal, moderately external and external. There is a gender-based specificity of the types of a bodily locus of control - an inferent type more widespread among women with an androgenic model of the a sex-and-role symptom complex personality and among men with a continual-alternative model. The resource potential of a bodily locus of control in a situation

of stress experiences through the COVID-19 pandemic is proved. Thus, in persons with an internal and moderately-internal type of bodily locus of control, the lowest level of manifestation of demobilization psycho-emotional states is detected, while greater bodily externality involves a higher degree of manifestation of state of hopelessness, anger, insults, depressions, irritability, anxiety, sorrow, sadness and unease.

The existence of the gender specificity of the bodily in female and male youth, depending on the type of bodily locus of control, is proved. The highest indicators of bodily awareness and subjectivity in persons with the internal type of the locus of control and parameters of metaphority, causality, dialogicity - in persons with a moderate-internal type of locus of control. In men, the internal type of the bodily locus of control provides the highest level of awareness development in the body. The pronounced internality in the structure of the typological profiles of the bodily locus of control is associated with a coherent and developing attitude to the body, and the externality - with controlled and alienated. Diffuse and androgynous types of gender identity, subject to an external type of bodily locus of control, provide the highest level of alienated attitude to their own body. In female Youth, the attitude towards parts of the body are more coordinated, the body image is a more holistic, a separate place in the structure ranks to the breast as a significant determinant of the beauty. In male young people, the image of the body and the system of attitudes to its parts is a more diffuse, a separate aspect in the structure of attitudes is the attitude towards genitalia, which is also a significant determinant in the bodily men. The continual-alternative model of the sex-and-role symptom complex personality and moderate or high bodily internality is the significant factors in the positive attitude towards its own body both in women and men.

Due to the use of regression analysis, it was determined that the internality in the field of health and illness is positively due to the indices of internal motivation and introjected regulation of a healthy lifestyle, the satisfaction of physical needs, labor and learning, optimism, doping of acceptance of

responsibility and planning of the problem, inclusion and taking risks. In vivacity, and negatively - indicators of external regulation of a healthy lifestyle. The internality in the field of beauty and appearance is positively due to the identified and external regulation of a healthy lifestyle, satisfaction of physical needs, labor and training, optimism, acceptance of responsibility as a coping, acceptance of risk in hardiness. The nationality of nutrition is positively due to the indicators of internal and external regulation of a healthy lifestyle, the satisfaction of physical needs, optimism, self-control as coping, acceptance of risk in hardiness. Internality in the field of sex is positively due to the indicators of external regulation of a healthy lifestyle, the satisfaction of physical needs, emotional well-being, the satisfaction of spiritual and psychological needs, the acceptance of the risk and the inclusion of hardiness, acceptance of responsibility as a coping. The internality in the field of physical activity and sports is positively due to the indicators of internal motion of a healthy lifestyle, the satisfaction of physical and psychological needs, work and training, emotional well-being, optimism, self-control and acceptance of responsibility as coping.

The dissertation shows the substantiation and structure of the program for the development of the bodily internal locus of control of students. Developing program contains motivational, main and reflexive stages. The development program proved to be effective, proved by an increase in the indicators of the bodily internality of students.

Keywords: bodily sphere, Bodily Self, Psychosomatic competence, verbalization of Bodily Self, Bodily Locus of Control, attitude to Body and Health, Physical Activity, Sports, Food Behavior, Sexuality, Tobacco Dependence, Gender Identity, Sex-and-role Symptom Complex, Self-Regulation, hardiness, optimism, coping-strategy, psycho-emotional states in the conditions of Pandemic COVID 19, developing program, typological profiles, youth age, regulatory predictors.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Хомуленко Т., Кислова І., **Лєсніченко Н.** Психологічні особливості тілесного Я жінок, хворих на рак репродуктивної системи. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія.* Харків, 2021. Вип. 63. С. 107–116.

2. Хомуленко Т., Крамченкова В., Туркова Д., **Лєсніченко Н.** Миронович Б. Методика діагностики тілесного локусу контролю. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія.* Харків, 2020. Вип. 62. С. 294–316.

3. Chukhrii, I., Zaplatynska, A., Komar, T., Melnyk, Y., **Liesnichenko, N.**, & Nemash, L. Neuropsychological Approach to the Problem of Aggressive Manifestations of Personality. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience.* 2021. 12(3). P. 11–24. <https://doi.org/10.18662/brain/12.3/217>

4. **Lesnichenko N.** Satisfaction with your own body and bodily internality of personality depending on the locus of control. *Revue internationale des sciences humaines et naturelles international review for human and natural sciences.* Verein Schulung, Kunst, Ausbildung Internationale Stiftung, Zürich – Switzerland. 2021. 3 P.147–158. <http://permalink.sn1.ch/bib/sz001646183>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. **Лєсніченко Н.**, Міхтюк Н. Причини виникнення розладів харчової поведінки у юнацькому віці. *Сучасні тенденції психології та психотерапії: досвід та перспективи.* Збірник наукових праць *Наука: психологія.* Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. С. 99–106.

6. Приймак М., **Лєсніченко Н.** Особливості вивчення проблеми ставлення в аспекті дослідження батьківсько-дитячих відносин. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка.* 2019. № 2 (10). С. 109–112.

7. **Лєсніченко Н.** Психосоматика у фокусі історії. *Харківський осінній марафон психотехнологій: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 жовтня 2018 р.) / ХНПУ імені Г.С. Сковороди.* Харків: Діса плюс, 2018.

8. **Лєсніченко Н.** Типологія гендерних стереотипів особистості. *Харківський осінній марафон психотехнологій (каталог психотехнологій; тези доповідей): матеріали III міжрегіональної наук.-практ.конф. (м. Харків, 26 жовтня 2019 р.) / ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2019.*

9. **Лєсніченко Н.** Локус контролю в структурі Я-концепції. *Реабілітація: соціальна, психологічна, фізична. Матеріали I Всеукр. конф. (м. Вінниця, 23 жовтня 2019 р.). Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. С. 164–168.*

10. Найчук В. **Лєсніченко Н.** Локус-контролю в психологічних дослідженнях. *Наука і навчальний процес. Матеріали XX Звітної наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квітня 2020 р.). Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. С.51–55.*

11. Хомуленко Т. Б., Туркова Д. М., **Лєсніченко Н.П.**, Миронович Б. С. Структура ставлення до власного тіла в контексті основних сфер тілесного локусу контролю. *Modern science: problems and innovations. Abstracts of the 10th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2020. Pp. 401–406.*

12. **Лєсніченко Н.** Роль саногенного мислення в формуванні позитивного ставлення до власного тіла: теоретичний аспект. *Pedagogical problems of forming a modern specialist: the experience of the EU: scientific and pedagogical internship, which was organized by Faculty of Letters with the assistance of Association of International Educational and Scientific Cooperation for scientific of pedagogicfl schools, of Ukrainian universities (February 15-March 26, 2021). Baia Mare, Romania, 2021. Pp.21–24.*

13. **Лєсніченко Н.** Особливості сприймання власного тіла в юнацькому віці. *The VI International Science Conference «Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society» (February 23 – 26, 2021). Stockholm, Sweden, 2021. Pp.528–531.*